

Araştırma Makalesi / Research Article

19. YÜZYILDA ALMAN SİLAH DİPLOMASİSİ: OSMANLI İMPARATORLUĞU VE MANÇU QİNG HANEDANI ÖRNEĞİ

Rahman NURDUN¹

Öz

19. yüzyılın sonlarına doğru, endüstrileşme ve emperyalizm gibi büyük dönüşümler dünya siyaseti ve ekonomisini derinden etkilemiştir. Bu dönemde, Almanya gibi güçlü silah ve savunma sanayilerine sahip olan ülkeler, uluslararası ilişkilerde belirleyici bir konuma gelmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı gibi büyük imparatorluklar, dönemin siyasi ve askeri çalkantılarıyla başa çıkmak için silah tedarikinde Almanya'ya yönelmişlerdir. Bu makalede, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı'na silah satışı üzerinden yürüttüğü diplomasi stratejileri incelenerek, bu satışların her iki imparatorluğun askeri gücüne ve silah sanayisinin gelişimine etkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Mançu Qing Hanedanı, Almanya, Krupp
JEL Kodları: N10, N40

19TH CENTURY GERMAN WEAPON DIPLOMACY: THE EXAMPLE OF THE OTTOMAN EMPIRE AND THE MANCHU QING DYNASTY

Abstract

Towards the end of the 19th century, major transformations such as industrialization and imperialism profoundly impacted world politics and economics. During this period, countries with strong arms industries like Germany held a decisive position in international relations. Particularly, large empires such as the Ottoman Empire and the Manchu Qing Dynasty turned to Germany for arms procurement to deal with the political and military complexities of the era. This article will examine Germany's diplomatic strategies through arms sales to the Ottoman Empire and the Manchu Qing Dynasty and evaluate the impact of these sales on the military strength and arms industry development of both countries.

Keywords: Ottoman Empire, Manchu Qing Dynasty, Germany, Krupp
JEL Kodları: N10, N40

¹ Dr. TİKA, nrurdun@gmail.com, ORCID: 0009-0009-1677-5226.

Başvuru Tarihi (Received): 06.05.2024 **Kabul Tarihi** (Accepted): 08.07.2024

Giriş

Uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısı ve bu karmaşık yapı içerisinde güç dengelerinin sağlanması ve stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi açısından silah ticaretinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru, dünya siyaseti ve ekonomisi büyük bir değişim sürecinden geçerken, Almanya gibi güçlü bir silah sanayisine sahip ülkelerin bu süreçte oynadığı rol dikkat çekicidir. Bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu ve 1644-1912 arasında Çin'i yöneten Manchu Hanedanı gibi büyük imparatorluklar hem askeri hem ekonomik açıdan Batılı güçler tarafından kuşatılmış ve parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Almanya'nın, bu uluslararası ortamda, Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı'na silah satışı yapmak için kullandığı yöntemler oldukça çeşitlilik göstermiştir. Hem askeri hem siyasi hem de ikili üst düzey ilişkileri kullanarak, Almanya, silah satışı konusunda etkili bir diplomasi stratejisi izlemiştir. Bu stratejiler, Almanya'nın hem kendi silah sanayisinin gücünü artırmak hem de siyasi etkisini genişletmek amacıyla geliştirilmiştir.

Öte yandan, Mançu Qing Hanedanı ve Osmanlı İmparatorluğu, Alman silahlarını almalarının ana sebeplerinden biri, dönemin siyasi ve askeri koşullarına uyum sağlama ihtiyacıdır. Batılı güçlerin baskısı altında olan ve parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bu imparatorluklar, Alman silahlarını kullanarak askeri güçlerini artırmayı ve güvenliklerini sağlamayı hedeflemişlerdir. Alman silahlarının bu ülkelerin askeri gücüne sağladığı katkılar ve askeri sanayilerinin gelişimine olan etkileri, tarihçiler tarafından önemli bir konu olarak değerlendirilmiştir.

Almanya'nın silah sanayisi, bu ilişkilerde önemli bir rol oynamıştır. Alman silahları, Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı'nın askeri gücünü artırmış ve silah sanayilerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu sayede, Almanya, hem siyasi hem de ekonomik açıdan bu imparatorluklarla yakın ilişkiler kurmuş ve uluslararası sahnede etkin bir konum elde etmiştir. Şüphesiz, sosyal, ekonomik ve jeo-stratejik açılardan bakıldığında, Alman silahının bu iki ülkeye olan etkisi farklı boyutlar da içermektedir. Ancak kaynak yetersizliğinden, bu çalışma sadece askeri boyutuyla sınırlı olup, diğer dinamikler bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Bu makale üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Almanya'nın geç dönem Osmanlı İmparatorluğuna silah satışı için kullandığı stratejilerin ve yöntemlerin analizinden yola çıkılarak, Alman silahlarının Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücüne etkileri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri sanayisinin gelişimindeki rolünün incelenerek, Alman Silah Diplomasisi ve Osmanlı İmparatorluğu İlişkisi ele alınacaktır. İkinci bölümde, Almanya'nın Mançu Qing Hanedanı'na silah satışı için kullandığı strateji ve yöntemlere bakılarak, Alman silahlarının Mançu Qing Hanedanı'nın askeri gücüne etkileri ve askeri sanayisinin gelişimindeki rolü değerlendirilecek; Alman Silah Diplomasisi ve Mançu Qing Hanedanı'nın İlişkisi incelenecektir. Üçüncü bölümde, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı'na silah satışı üzerinden yürüttüğü diplomatik stratejilerin, her iki ülkenin askeri gücüne ve silah sanayisinin gelişimine olan etkileri karşılaştırılarak derinlemesine incelenecektir.

1. Alman Silah Diplomasisi ve Osmanlı İmparatorluğu İlişkisi:

1.1. Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Koşulları Ve Müttefik Arayışı

19 yüzyıl, siyasi ve askeri koşulları oldukça karmaşık olan Osmanlı İmparatorluğu için zorlu bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönem, imparatorluğun iç ve dış mücadelelerle başa çıkmak zorunda kaldığı bir dönem olarak nitelendirilir. Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılda yönetim açısından içerde çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Merkezi otoritenin zayıflaması, eyaletler arasındaki rekabetin artması ve isyanların sıkça ortaya çıkması gibi faktörler, imparatorluğun istikrarını tehdit etmiştir. Öte yandan, Balkanlar, Arabistan ve Kafkasya gibi bölgelerde yaşanan isyanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının içerisindeki etnik ve dini çeşitliliğin getirdiği sorunları da göstermektedir (Ahmad, 1993:24; Saydam, 2019:3-5). Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılda

ekonomik açıdan da çeşitli sıkıntılar yaşamıştır (Owen, 2009:100-108). Avrupa'da sanayileşme ve ticaretin gelişmesine ayak uyduramayan imparatorluk, ekonomik gerileme içerisine girmiştir. Ticaret yollarının kontrolünün kaybedilmesi ve vergi tahsilatında yaşanan zorluklar, Osmanlı ekonomisini zayıflatmıştır (Miller, 1997:11).

Bu zorlu koşulların ortasında, Osmanlı İmparatorluğu birçok reform girişiminde bulunmuş, ancak istenilen başarıyı elde edememiştir (Saner, 1987:204-208). Bu nedenle, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için iç ve dış mücadelelerin yoğun yaşandığı bir dönem olmuş ve İmparatorluk özellikle Avrupa devletlerinin artan baskısı altında kalmıştır (Ortaylı, 1987:84; Zürcher, 2004:81; Davison, 1963:3-421). Napolyon Savaşları ve sonrasında Avrupa'da meydana gelen siyasi dönüşümler, Osmanlı topraklarında da etkili olmuş ve imparatorluğun zayıflamasına neden olmuştur (Hanioglu, 2008:67-69). Osmanlı İmparatorluğu'nun, 19. yüzyıl boyunca çeşitli Avrupa güçleriyle çatışmaları içinde, özellikle Rusya ile olan savaşlar önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin, 1828-1829 ve 1877-1878 Rus-Osmanlı savaşları gibi çatışmalar, imparatorluğun sınırlarını ve egemenliğini ciddi şekilde etkilemiştir (Shaw and Shaw, 1977: 191-211).

Yenilgiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun stratejik konumunu zayıflatarak Avrupa güçlerine olan bağımlılığını artırmış ve bu durum, imparatorluğun uluslararası arenadaki diplomatik statüsünü güçlendirmek için birinci derecede bir orduya olan acil ihtiyacı göstermiştir. Bu durum askeri alanda yeniden yapılanmanın kaçınılmaz hale gelmesine yol açmıştır (Davison, 1990:80). Osmanlı İmparatorluğu'nu doğrudan tehdit etmekten uzak olan, ancak Britanya ve Rusya'ya karşı bir miktar koruma sağlama potansiyeline sahip Almanya'dan yardım talep etme kararı (Hale, 2018:13), II. Abdülhamid'in iki temel sebepten dolayı aldığı bir karardır. İlk olarak, daha şehzade iken Avrupa turuna çıktığında Almanya'nın (Prusya'nın) askeri disiplinine hayran kaldığı bilinmektedir. İkinci olarak, yakın zamanda Almanya'nın Fransa'ya karşı elde ettiği askeri başarının etkisiyle bu talep gerçekleşmiştir. Bu talep, Osmanlı İmparatorluğu, ordusunu modernize etmek ve geleneksel güçlere karşı daha etkin bir savunma sağlamak amacıyla Almanya'dan askeri heyetlerin gönderilmesi, teknoloji, eğitim ve stratejik planlama gibi konularda işbirliği yapmayı amaçlamaktadır. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri kapasitesini artırmak ve uluslararası arenada daha güçlü bir konum elde etmek için atılmış önemli bir adımdır (Beydilli, 1979:481; Ergün, 1990: 435-457). Almanya, Osmanlı ordusunun önemli bir rol oynadığını ve karar alma süreçlerinde etkili olduğunu gözlemlemiş olmalı ki, bu fırsatı tereddütsüz bir şekilde değerlendirmiştir (Durgun, 2017:222). Bu durum, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkilerini güçlendirmek ve kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine müdahale etmek için bir fırsat olarak gördüğünü işaret etmektedir. Abdülhamid'in Osmanlı ordusunu yeniden yapılandırması için öncelik haline gelen Almanya ile askeri işbirliği, Almanya'nın askeri yardımlar konusunda tek seçenek olarak görülmesine rağmen, Fransa'yı devre dışı bırakmama çabalarını da içermektedir. Fransa'nın talebini yerine getirememesi, Almanya'nın öne çıkmasına neden olmuştur (Beşirli, 2004:121-139).

1.2. Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na Silah Satışı İçin Kullandığı Stratejileri

Lothar Rathmann'a göre, Almanya'nın Yakın Doğu'ya olan ticareti başlangıçta diğer Avrupa güçlerinin gerisindeydi. Ancak, Almanya'nın Osmanlı ordusunun eğitimi için subay göndermesi ile ivme kazanan silah ticareti ile beraber, 1860'lardan itibaren hızlı gelişen Alman sermayesinin Osmanlı İmparatorluğu'na ilgi duymasına neden olmuştur (Rathmann, 2001:23-25). 11 Nisan 1882'de Osmanlı askeri hizmetine katılmak üzere İstanbul'a gelen Albay Kaehler, Piyade Yüzbaşısı Kamphövener, Topçu Yüzbaşısı von Hobe ve Dragon Alayı'ndan Yüzbaşı Ristow (Wallach, 1985:32) ve bir yıl sonra, Von Der Goltz'ın da askeri heyete dahil olmasıyla (Beydilli,1983:13-18;Trumpter,1996:111) Osmanlı'nın askeri modernleşmesine start verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya (Prusya)'dan silah ithalatı, Sultan Abdülaziz döneminde başladığı (Şakir, 1956:62-66) bilinse de, Alman menşeli silahların Osmanlı pazarına II. Abdülhamid döneminde daha çok miktarda girmesinde işte bu Alman subayların teşvikinin etkili olduğunu söylenebilir (Ortaylı,

1981:69), zira Alman askeri uzmanların, Osmanlı ordusu hakkında edindiği bilgileri Alman silah şirketlerine aktardığı bilinmektedir (Yorulmaz, 2018: 118). Öte yandan, bu dönemde, özellikle askeri ilişkiyi güçlendirmek için, Almanya'nın diplomatik atağa geçtiğini görüyoruz, örneğin, Alman İmparatoru II. Wilhelm Osmanlı İmparatorluğu'na ilk ziyareti 1889'da gerçekleşti ve ardından 1898'de ikinci bir ziyaret gerçekleştirmiş, ve askeri alanlarda Alman-Osmanlı ticari bağlantılarının ilerlemesine önemli bir katkı sağlamıştır (Türk, 2020:31-32). II. Wilhelm'in ziyaretin ardından, 1889 ve 1890'da Krupp'tan yaklaşık olarak 1000 sahra topu ve ağır top sipariş edildiği; Mauser ve Loewe'den birkaç yüz bin tüfek ve Schichau şirketinden yeni torpidolar alındığı ve toplamda, 15.3 milyon mark değerinde sipariş verildiği bilinmekte olup ve Deutsche Bank, bu siparişler için Babiâli'ye yüksek miktarda borç sağlamıştır (Rathmann, 2001:32). Bu, Almanya'nın Osmanlı yetkilileriyle doğrudan temas kurması ve ihtiyaçlarını belirlemesi anlamına geliyordu. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu ile sıkı diplomatik ilişkiler kurarak silah satışı için uygun bir zemin oluşturmuştur. Bu çalışmada, Alman askeri danışmanların, özellikle Von der Goltz'ın Osmanlıya silah satış konusundaki rolünün incelenmesi bize Almanların Osmanlıdaki nüfuzu hakkında ipucu verecektir.

Goltz Paşa'nın Osmanlı topraklarında üstlendiği rol sadece askeri alana sınırlı değildi. Reform önerileri yazmasıyla başlayan süreç, sürekli olarak Osmanlı'nın Almanya'dan önemli silah siparişleriyle sonuçlanmış ve bu siparişler genellikle Krupp'a gitmiştir. Bu durum, Paşa'nın Alman silah sanayisinin taleplerini dikkate alarak uyumlu bir iş birliği içinde olduğunu göstermektedir (Reyhan, 2005:239). Örnek verecek olursak, Goltz Paşa'nın önemli katkısıyla hazırlanan 1886 tarihli yeni asker alma yasası, dikkate değer bir örnektir. Bu yasa ile 20 yaşından büyük her Müslüman erkeğin askerlik yapması zorunlu hale gelmiştir. Goltz'un bu düzenlemesi, Osmanlı ordusunun silah ve mühimmat ihtiyacını artırmıştır; çünkü artan asker sayısı, Alman firmalardan ithal edilen silahlarla donatılmıştır. Başka bir deyişle, askerlik hizmetinin zorunlu hale gelmesi, Alman silah ve mühimmat siparişlerinin artmasına katkı sağlamıştır (Taşdemir, 2018:7). Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman askeri uzmanlar ve Alman Dışişleri Bakanlığı da Alman silah sanayisinin önemli destekçileri olmalarından ötürü Osmanlı'nın askeri eğitim uzmanlarına olan taleple başlayan yakınlaşma, Almanya'nın silah sanayisi için bir pazar haline gelmiştir. Hatta, Von der Goltz'un etkisiyle, 1890'ların sonunda Alman silah firmaları, Osmanlı silah pazarını tamamen kontrol altına bile söyleyebiliriz (Özgüldür, 1993:303). Askeri uzmanlar, bu ilişkide silah şirketlerinin temsilcileri olarak görev yapmışlardır (Reyhan, 239). Yaptıkları bağlantılar karşılığında ilgili şirketlerden ortaklık teklifleri, hisse senetleri, komisyonlar gibi çeşitli ödemeler almışlardır. Alman hükümeti, subaylarının Osmanlı ordusundaki görevlerini sürdürmelerini silah ticaretinin devamı için önemli görmüş ve hatta bazı mevkilerin Alman subaylarının elinde olması için çaba göstermiştir. Goltz, gönderilecek subayın Krupp dahil olmak üzere Osmanlı ordusuna silah sağlayan Alman firmalarıyla kişisel olarak tanışmanın çok faydalı olacağını öne sürmüş ve Alman hükümeti bu tavsiyeleri dikkate almıştır (Reyhan, 239).

Almanya'nın iktisadi açıdan iflas eşiğinde olan Osmanlı İmparatorluğu'na (Yasamee, 2011:45) silah satışı için finansal destek de sağladığını söyleyebiliriz (Karakoç ve Mete, 2020:293-321). 1888'de Osmanlı İmparatorluğu'na sağlanan ilk büyük Alman kredisini temin eden Deutsche Bank (Illich, 2007:143) Almanya'nın kredi veren en büyük finansman kurumuydu. Krupp'tan silah tedariki genellikle Deutsche Bank veya başka bir Alman bankası aracılığıyla sağlanan bir kredi ile gerçekleştirmiştir ki bu, İhracat Kapitalizmi kavramıyla uyumludur. Örneğin, 1905 yılında Deutsche Bank ve Osmanlı hükümeti arasında sağlanan bir kredi yaklaşık olarak £2,400,000 tutarındaydı. Bu miktarın £350,000'i Babiâli'ye, £500,000'i Anadolu Demiryolu'na tahsis edilirken, kalan kısmı yeni silahların edinilmesi için Krupp'a yönlendirilmiştir (Illich, 2007:162).

Bu stratejiler ve yöntemler, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na silah satışı için kullandığı genel yaklaşımlardan bazılarıdır. Ancak, bu ilişkilerin karmaşıklığı ve değişkenliği nedeniyle, zamanla farklı stratejilerin ve yöntemlerin kullanıldığını görmek mümkündür.

1.3. Alman Silahlarının Osmanlı Piyasasına Girişi

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Alman İmparatorluğu'ndan gelen büyük silah firmalarının önemli bir varlığı, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman bankaları ve demiryolu çıkarlarıyla birlikte gözlemlenmiştir. Bu firmalar arasında özellikle Essen'deki Krupp Şirketi dikkate değer olup; 1869 yılında itibaren Osmanlı'da faaliyete başlayan Almanya'nın en büyük top üreticisi Krupp firmasından 1873 yılında, Osmanlı ordu ve donanmanın ihtiyaç duyduğu 500 topun temin edilmesi talep edilmiştir. Bu sipariş, her iki taraf için de önemli olan 1.000.000 Osmanlı Lirası (18,5 milyon Mark) değerindeki ilk büyük anlaşmaydı (Beşirli, 2004:121-139). 1885 yılında, Von der Goltz'un önerisiyle Osmanlı Devleti, Krupp fabrikasından 500 adet ağır top siparişi vermiştir. Ardından 1886'da 426 adet sahra topu ile 60 adet havan topu siparişi etmiştir (Rathmann, 2001:31). Osmanlıya olan bütçe yükü açısından bakıldığında, 1891'de, Alman silah endüstrisi İstanbul'a 5,9 milyon Mark değerinde savaş malzemesi sevkiyatı gerçekleştirmiştir. Bu miktar, 1892'de 10,1 milyon Mark'a ulaşmıştır. 1893'te ise 13,1 milyon Mark değerinde siparişler yapılmıştır. 1894'te ise 6 milyon Mark, 1895'te 12,2 milyon Mark, 1896'da 4,4 milyon Mark ve 1897'de 1,6 milyon Mark değerinde siparişler verilmiştir (Rathmann, 32).

Bu ticaret genellikle Türkiye'deki Alman askeri subaylarının doğrudan katılımından faydalanmış; 1880'ler ve 1890'larda Baron von der Goltz'un katkıları geniş çapta kabul görmüştür (Palmer, 1994:170). Örneğin, 1893'te, silah üreticisi Ludwig Loewe, Alman savaş endüstrisine yaptığı katkılardan dolayı Von der Goltz'u şahsen ziyaret ederek onu tebrik etmiş ve bu övgüyü ifade etmek için kendisine bir hisse senedi hediye etmiştir (Rathmann, 33; Önsoy, 1988:1212). Benzer şekilde, yüzyılın başında askeri atışe olarak görev yapan Binbaşı Morgen, devam eden siparişleri etkin bir şekilde kolaylaştırmıştır. Krupp Şirketi'ne verilen büyük ölçekli siparişler, satış temsilcileri Huber kardeşlerin İstanbul'da kazandıkları önemli miktardaki finansal kazançlarla sonuçlanmıştır (Trumpener, 1996:113).

Krupp dışında, Swabia'daki Oberndorftaki Mauser Şirketi Osmanlıya önemli silah satışı da yaptığı kayıtlara geçmiştir. Örneğin, Osmanlı ordusunun silahlanmasına dair Alman askeri heyetinin talepleri doğrultusunda, sadece 1888'de, Alman silah endüstrisi, İstanbul'a 2,2 milyon Mark değerinde silah göndermiştir (Rathmann, 31). 1888-1904 yılları arasında Alman Mavzer Fabrikasından Osmanlı İmparatorluğu'nun Maçka Silahhanesi deposuna 748 bin 820 adet top, tüfek ve fişek sevkiyatı yapılmıştır. Öte yandan, Osmanlı donanması, 1880'lerden itibaren bazı gemilerini Alman tersanelerinden temin etmesine rağmen, Almanların Osmanlı donanması tedarikine katkısı Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar oldukça sınırlı kalmıştır. Dikkate değer alımlar arasında, Elbing'deki Schichau Şirketi tarafından inşa edilen birkaç küçük muhrip (Rathmann, 31) ve 1910'da Alman İmparatorluk Donanması'ndan satın alınan iki eski savaş gemisi olan Turgut Reis ve Hayreddin Barbarossa yer alıyordu. Ancak, İngiltere ve Fransa'da verilen Türk siparişlerine kıyasla, Almanların deniz sözleşmelerindeki payı oldukça mütevazı kalmıştır (Trumpener, 1996:113).

Türk silah tedariklerinin diğer önemli Alman faydalanıcılar gelince, Düsseldorf'teki Heinrich Erhardt'ın Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik'i, Berlin'deki Ludwig Loewe Şirketi yer almış; Loewe ile Mauser daha sonra Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken'e birleşmiştir. Loewe ve Mauser, Türk İmparatorluğu'na önemli miktarda tüfek tedarik etmiş; diğer çeşitli Alman firmaları ise cephane, mermi ve çeşitli donanım sağlamıştır (Trumpener, 1996:113) Beşirli'ye göre, 1891-94 yılları arasında Alman silah sanayii krize sürüklenirken, Mauser ve Loewe gibi önemli silah üreticileri, Oberndorf ve Berlin'de faaliyet göstererek zor zamanları aşmışlardır. Osmanlı Devleti'ne silah satışı yaparak, mali sıkıntılardan kurtulmuş ve işlerini sürdürebilir hale gelmişlerdir (127). Bunlar dışında, Osmanlı Devleti'ne silah ve mühimmat irsal eden Alman firmalar içinde Lorenz Metal Mermi Fabrikasının da yer aldığı bilinmektedir (Türk, 2015:762).

Yukarıda bahse geçen mühimmatlar, Osmanlı ordusunun o dönemdeki ana silah kaynağıydı. Bu verilere dayanarak, 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı kara ordusunun büyük

bir kısmının Alman yapımı silahlarla donatıldığı sonucuna varabiliriz. Her ne kadar bu silahlar Osmanlı ordusunun savaşlarda üstün başarı elde etmesine imkân sağlamadıysa da, Çanakkale Zaferi'nin kritik unsurlarından biri, Alman Krupp topların üstün etkinliği olmuştur. Bunun dışında sahil savunması ve seygar topçunun ustalığı da İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçme çabalarını akamete uğrattığı da bir gerçektir (Mete, 2019:197-198).

Özetle, Almanya'dan yüklü miktarda silah alımı, Osmanlı ordusunun modernleşme çabalarının bir yansımasıydı ve Alman teknolojisi o dönemdeki askeri gücünü belirleyen önemli bir faktör olarak kendisi ispat etmiştir (Şahin, 2022:291-309).

1.4. Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Sanayisinin Gelişiminde Alman UNSURLU

Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na silah ve askeri teçhizat sağlayarak büyük çapta teknolojik transfer sağladığı söylenemez. Ancak, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile stratejik ortaklıklar kurarak silah satışı ve askeri işbirliğini kolaylaştırmak için ortak askeri projeler geliştirdiği, askeri tesis inşası ve hatta bazen savunma sanayiinde ortak yatırımlar yaptığı söylenebilir. Örnek verecek olursak, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu dönemde uluslararası silah firmaların da yakın ilgi gösterdiği fişek ve dumansız barut fabrikası kurma kararı bu çerçevede değerlendirilebilir. Baruthâne-i Âmire'ye bağlı bir cepbane fabrikası kurulması planlandığı haber alan Krupp firması, bu fabrikaya ekipman sağlama için girişimde bulunmuştur. Anılan firmanın İstanbul temsilcisi Huber Frères'in etkili çabalarıyla işlemler olumlu sonuçlanmış ve Almanya ile geliştirilen sıkı ilişkiler çerçevesinde, Zeytinburnu Fişek Fabrikasının donanım ve ekipmanının Krupp fabrikasına sağlanması uygun görülmüş ve yeni fabrikanın makine siparişleri, birim başına 14.000 lira fiyatla Krupp fabrikasına verilmiştir (Sabancı, 2016:106). Krupp gibi Alman firmalar Osmanlıya silah satarken, dolayısıyla olarak da Osmanlı uzmanlarla tecrübe paylaşımında bulunduğun söylesek yerinde olur. Örneğin, Avrupa'dan teknik uzmanlar, mühendisler ve kimyagerler, her türlü silah ve mühimmatın imalat sürecinde Osmanlı fabrikalarında görev almak üzere İstanbul'a gelerek bir süre kalmışlardır. Bu süreçte, Osmanlı İmparatorluğu, maliyetleri azaltmak ve yerel yetenek havuzunu geliştirmek amacıyla Avrupa'ya mühendislik ve kimya eğitimi için öğrenciler gönderme stratejisi izlemiştir. Özellikle, çeliğin etkili kullanımını konusunda gerekli bilgi ve beceriyi sağlamak amacıyla, 20. yüzyılın başında maden kimyagerliği eğitimi almak üzere Almanya'ya öğrenci ve mühendisler gönderilmiştir (Sabancı, 219).

Bununda dışında, Makriköy Dumansız Barut Fabrikası de Alman askeri teknoloji transfer bazında ikinci örnek olarak yer alabilir. Dumansız barut üretimine dair deneyim kazanmak amacıyla, o dönemde Avrupa'ya heyet ve öğrenci gönderimi yapılmıştır. İlk heyet, 1893 yılında İzzet Paşa liderliğindeki kimyager ve mühendislerden oluşmaktaydı. Bu ziyaretin amacı, Avrupa'daki barut üretim fabrikalarının işleyişini gözlemlemek ve gerekli ekipmanları satın almak için danışmalarda bulunmaktır. 1904 yılında ise, başka bir heyet Köln şehrindeki Rottweil fabrikasına giderek dumansız barut üretim sürecini incelemiş ve ayrıca belirli miktarlarda barut satın almak üzere adım atmıştır. Bu heyette Baruthane kimyageri Binbaşı Hakkı Efendi, Zeytinburnu Fabrikası'ndan Memur Yüzbaşı Mehmed Ali Efendi ve Dumansız Barut Fabrikası'ndan Edhem Efendi bulunmaktaydı. Masrafları Osmanlı Bankası aracılığıyla Teçhizat-ı Aseriyye Nezareti tarafından karşılanan bu heyet, dönüşlerinde yaklaşık 275 kıyye dumansız barutu da getirmiştir. Makriköy Dumansız Barut Fabrikası'nın Osmanlı tarafından Rottweil fabrikasına yaptırıldığı ve Birinci Cihan Harbi'nin sonuna kadar üretimine devam ettiği düşünölen fabrikanın, kaliteli ürünler sunduğu bilinmektedir. İdari olarak, Osmanlı yetkililerinden oluşan bir heyet tarafından yönetilen fabrikanın başında ise bir Alman kimyager bulunmaktaydı. En büyük zorluk, fabrikanın karşılamakta güçlük çektiği mazot ihtiyacıydı ki bu ihtiyacı Romanya'dan tedarik ediyordu (Sabancı, 251-252). Üçüncü örnek olarak, Beykoz Debbağ ve Kundura Fabrikaları'nın durumu, araştırmacıların Osmanlıların İstanbul'da askeri fabrikalar kurmak için Alman uzmanlığını nasıl kullandığını izlemesi için iyi bir örnek oluşturmaktadır. İlk bakışta, bu Beykoz fabrikaları'nın Osmanlı ordusuyla hiçbir ilgisi yokmuş gibi

görünse de, bu fabrikalar ordu tarafından ihtiyaç duyulan üniformalar, botlar ve deri endüstrisinin tüm yan ürünlerini sağlamıştır (Aydın ve Zorlu, 2015:742).

Osmanlı sadece yurtdışından silah almıyordu, örneğin, Martini tipi tüfekler Tophane'de, barut üretimi ise Baruthane'de yapılıyordu. Ancak, bu sanayi nedense geliştirilmemiş ve Alman silahlarının gelmesiyle yerinde sayılmıştır. Sultan II. Abdülhamit, Almanya'dan silah alımına devam etmiş ve Alman danışmanları bu durumu teşvik etmiştir (Ortaylı, 69).

Özetle, Alman firmaların Osmanlı askeri sanayisinin gelişimine katkıları oldukça çeşitlidir. İlk olarak, Alman firmalar Osmanlı İmparatorluğu'na silah satışı yaparken sadece ürün sağlamakla kalmayıp aynı zamanda teknik destek sunmuşlardır. Bu, Osmanlı yetkililerinin silah ve teçhizatın etkin bir şekilde kullanılması konusunda bilgi ve becerilerini artırmalarına yardımcı olmuştur. Örneğin, Krupp gibi firmalar Osmanlı'ya silah satarken, bazı durumlarda Osmanlı uzmanlarla tecrübe paylaşımında bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'nun silah üretim kapasitesini artırmak amacıyla Almanya'da eğitim almış mühendis ve kimyagerlerin Osmanlı fabrikalarında görev alması gibi faaliyetler de gerçekleşmiştir.

Ayrıca, Alman firmaların Osmanlı'ya teknoloji transferi sağlamak için ortak askeri projeler geliştirdiği ve savunma sanayiinde ortak yatırımlar yaptığı bilinmektedir. Bu projeler, Osmanlı'nın askeri tesislerinin inşası, modernizasyonu ve bazen ortak askeri fabrikaların kurulması gibi alanlarda gerçekleşmiştir. Örneğin, Zeytinburnu Fişek Fabrikası'nın donanım ve ekipmanının Krupp fabrikasından sağlanması gibi bir işbirliği örneği verilebilir. Bunun dışında, Alman firmaların Osmanlı'ya dumansız barut üretimi gibi özel alanlarda da teknik destek sağladığı görülmektedir. Makriköy Dumansız Barut Fabrikası'nın kurulması ve işletilmesi konusunda Alman firmaların rolü önemlidir. Bu gibi işbirlikleri sayesinde Osmanlı İmparatorluğu, askeri sanayiindeki teknolojik kapasitesini artırarak kendi üretimini güçlendirmiştir.

Sonuç olarak, Alman firmaların Osmanlı askeri sanayisinin gelişimine katkısı, silah satışı ve teknik destekten, ortak projeler geliştirilmesine ve teknoloji transferine kadar geniş bir yelpazede gerçekleşmiştir. Bu işbirlikleri sayesinde Osmanlı İmparatorluğu, askeri gücünü artırma ve yerel üretim kapasitesini geliştirme konusunda önemli adımlar atmıştır.

2.Alman Silah Diplomasisi ve Geç Dönem Mançu Qing Hanedanı İlişkisi

2.1.Mançu Qing Hanedanı'nın Dönemindeki Siyasi Durumu ve Dost Arayışı

Mançu Qing Hanedanı'nın son dönemi, iç karışıklıklar, yabancı müdahale ve modernleşme baskılarıyla dolu bir dönem olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru, Qing Hanedanı'nın zayıflığı ve dış baskılar, imparatorluğu çöküşe sürüklemiştir. İç siyasi sorunlar, Hanedanı büyük ölçüde sarsarken, dışarıdan gelen baskılar da giderek artmıştır.

Siyasi açıdan, Mançu Hanedanı son dönemlerinde çeşitli isyanlar ve iç savaşlarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Taiping İsyani gibi büyük iç karışıklıklar, hanedanın otoritesini sarsarak topraklarının kaybına yol açmıştır. Bu iç karışıklıklar, büyük katliam ve yoksulluğa neden olmuştur (Lin and Li, 2014:62). Askeri açıdan, Mançu Hanedanı, döneminin modern askeri güçleri karşısında geride kalmıştır. Özellikle İngiliz ve Fransız güçlerinin Çin'e yönelik saldırıları, Mançu Qing ordusunun yenilgisiyle sonuçlandı ve imparatorluğun zayıflığını gözler önüne sermiştir. Ayrıca, iç karışıklıkların yanı sıra, hanedanın askeri reform çabaları yetersiz kaldı ve modern silahlanma ve taktikler konusunda geride kalmıştır. Dış baskılar da Mançu Hanedanı'nı sıkıştırmıştır. Afyon(uyuşturucu) Savaşları sonucunda imzalanan tarihi anlaşmalarla Çin, yabancı güçlerin ticari ve askeri üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştır (Zhou ve Li, 2011:40). Bu da toprak bütünlüğünü ve egemenliğini tehdit etti. Mançu hanedanı lider tabakası, emperyalist güçlerin saldırısına karşı koymak için, askeri boyutu da içeren bir dizi ıslah hareketi başlatmıştır (Guo, 2019).

1871 yılında, Çin'in gözünde "ılımlı" bir Avrupa ülkesi olarak bilinen Prusya'nın Fransa zaferinden sonra kurduğu Almanya, bir gecede Avrupa'nın güçlü bir ülkesine dönüşerek Çin üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. O dönemde ıslah devrinde olan Çin bu nedenle bu tür bir "güçlenme" gösteren bir ülkeye oldukça ilgi duyuyordu. Bu yoğun ilgi, Çin'in Almanya'ya olan izlenimi üzerinde büyük bir etki yaratmış ve en derin etki-askeri alanda hissedilmiştir (Chang, 2011). Krupp topçu ve Mauser tüfekleri gibi silahlar, kalite açısından diğer ülkelerin silahları arasında en iyilerinden biriydi ve Çin'in bunları tercih etmesi kaçınılmazdı. Bilindiği gibi, Almanya'nın Çin'e karşı diğer büyük güçlere kıyasla daha dostane bir tutumu olmuştur. Bu belki de Almanya Başbakanı Otto von Bismarck'ın Çin pazarının Almanya silah sanayi için önemini anlamasıyla ve aynı zamanda Çin'i Fransa'nın gücünü dengelemek veya Fransa'nın Avrupa'daki dikkatini dağıtmak için kullanmak istemesiyle ilgili olabilir.

2.2. Almanya'nın Mançu Qing Hanedanı'na Silah Satışı İçin Uyguladığı Stratejileri

19.yüzyılın sona doğru, Çin ve yabancı ülkeler arasındaki silah ticaretinin gelişmesiyle, Almanlar Çin'in potansiyel bir silah pazarı olduğunu fark etmiştir. Almanlar, bu silah ticarete karar verici konumunda olan Vezir Li Hongzhang'ı etkilemek için çaba sarf etmişlerdir. Bu konuda iki örnek belirleyici niteliktedir. 1877'de, Li Hongzhang'ın Alman yapımı Krupp (Li, 2021) topu satın almak istediği haber alan Krupp firması hemen bir fotoğrafa dayanılarak Li Hongzhang'ı yağlı boya portresini Almanya'da yaptırmış ve kendisine hediye etmiştir (Stoecker, 1958:107). 1896'da, Li Hongzhang'ın Almanya'yı ziyareti sırasında, Almanlar ona büyük önem verdiklerini göstermek için, Almanlar onu Berlin'in Kaiserhof Otelinde ağırlamıştır. Ayrıca, Li Hongzhang'ın ilgi ve hobilerini öğrenmek için, Alman yetkililer önceden Li'nin yanında olan Tianjin Gümrük Yetkilisi Gustav von Detring ve eski Çin Deniz Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Constantin von Hanneken ile iletişim kurmuşlardır (Cai ve Lin, 1982:58-59). Li Hongzhang Almanya'yı ziyareti sırasında, sadece dışişleri bakanı Adolf Marschall von Bieberstein ve denizcilik bakanı, başbakan Prens Hohenlohe'nun ardı ardına yemekler düzenlemesi değil, aynı zamanda elektrik derneği, Hamburg Ticaret Odası gibi çeşitli ticaret derneklerinin de Li Hongzhang'ı onurlandırmak için yarıştığı görülmüştür. Bismarck bile Li Hongzhang'ı karşıladığında en yüksek düzeydeki protokol ile ağırlanmıştır (Zhou, 2007:547).

Mançu Qing hanedanının önde gelen vezirlerinin başlattığı askeri ıslahat hareketi, Avrupalı güçlerin Çin silah pazarındaki rekabetini kızıştırmış ve avantajı sağlamak için çeşitli strateji ve yöntemler geliştirmeye gayret etmişlerdir. Örneğin, Avrupalı silah tüccarlarının Çin hükümet yetkilerine rüşvet vermesi yaygın bir uygulamadır. 1889'da, Li Hongzhang'a bağlı Tianjin Silah Deposu, Almanya'nın H. Mandl & Co ile 5.5 milyon mark değerinde devasa bir silah satın alma sözleşmesi imzalamıştır. Bu sözleşmenin imzalanmasında, Li Hongzhang'ın Alman silahını takdir etmesi önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. H. Mandl & Co. Bankası Çin hükümetin tarafından kendisine verilen 100.000 taellik peşinatının tamamını rüşvet olarak kullanmıştır ve Krupp firması lehine önemli bir rol oynamıştır. Almanya'daki Erhard Silah Fabrikası'nın Çin'de pazar bulmasına yardımcı olmak amacıyla, silah satın alıcı Yong Jianqiu, Jebesen Group'a üç koşul öne sürmüş, bunların en önemlisi Çin yetkililerini büyük miktarda para ile satın almak olmuştur. Bundan başka, Avrupalılar, Qing hükümetinin yurtdışı silah alımdan sorumlu yetkililerle iyi ilişkiler kurmuştur. Böylece büyük güçler, Çin'de kendi pazarlarını sağlamlaştırmak için Qing hükümeti içinde kendi ilişki ağlarını oluşturmuşlardır. Silah satın alma işlerinin başlangıcında, Çin hesabına gümrük işlerden sorumlu İngiliz Robert Hart'in Li Hongzhang ile olan yakın ilişkisi, İngiliz savaş gemilerinin Qing hanedanında başarılı bir şekilde satılmasını sağlamıştır. Almanya, Çin'nin Berlin Ortaelçisi Yin Chang ile iyi ilişkiler sürdürmüş, silah satış kanallarının açık olmasını sağlamıştır. 1906'da, Yin Chang, ordu bakanlığı bakan yardımcısı ve Almanya büyükelçisi olarak atandı, daha sonra ordu bakanı gibi görevler üstlenmiştir. 1909 baharında, Yin Chang tekrar Almanya'ya gönderilmiş ve bir Alman kadınla evlenmiştir. Bu iyi ilişkilerin kurulması ve Yin Chang'ın statüsünün yükseltilmesi, Alman silahlarının satışı için uygun koşullar yaratmıştır. O, Qing hükümetinin büyük miktarda Alman silahı sipariş etmesine yardımcı olmuştur. Üçüncü olarak, Qing hükümetini Çin silah pazarını tekelleştirmeye zorlamak için fırsat kollamıştır (Teng, 2013).

Qing hükümetinin silah satın alma miktarı arttıkça, büyük güçler arasındaki rekabet daha da şiddetlenmiştir. 1907'de, Qing hükümeti ordusu, Çin'in yeni ordusunun ihtiyaç duyduğu en son ve en uygun kara topunu aramak için özel olarak uzmanlarını göndermiştir. Bu amaçla, ordu çeşitli ülkelerin topçuluklarını incelemek üzere göndermiştir. İnceleme sonucunda, ordu, yabancı ülkelerde kullanılan topların Çin için uygun olmadığı sonucuna varmıştır. Bu nedenle, Çin tarafından kullanılan topların yeni yapılması gerekmiştir. Bu dönemde, ana rekabetçiler Almanya'nın Krupp fabrikası ve Fransa'nın Schneider fabrikasıydı. Qing hükümeti, örnek top için tüm masrafların Almanya ve Fransa fabrikaları tarafından karşılanmasını istemiş ve sonunda sipariş alamayan fabrikalara belirli bir tazminat ödeneceğini taahhüt etmiştir. Qing hükümetinin iyi niyetini kazanmak için, Alman ve Fransız fabrikaları bu işin kolay olmadığını vurgulamışlar, ancak bu pazarı kazanmak için görevi kabul ettikten sonra, "her iki fabrika da kendi başına düşünerek, hangi topun Çin için uygun olacağı konusunda çaba göstermiştir". Alman üreticiler, "Genellikle yerelde test edilen top, yerel uygunluğu bilir" demiştir. Bu nedenle, her iki fabrika, örnek topları tamamlandıktan sonra, Çin'e göndermek için dört adet yabancı top getirmiş ve bu topların Qing ordusu tarafından incelenmesini sağlamış, fabrikalar ise yorumlarına göre geliştirmeler yapmıştır. Aynı zamanda, Qing hükümetinin silah alımlarını daha fazla kontrol etmek ve Çin silah pazarını tekelleştirmek için, Almanya'nın Qing hükümetine yönelik talebi, gelecekte top satın alırken, bu kez Almanya'nın fabrikasından top satın alınması gerektiğini diplomatik baskı uygulayarak Çin'e kabul ettirmiştir (Teng, 2013).

2.3.Alman Silahlarının Mançu Qing Hanedanı Piyasasına Girişi

Almanya'nın Çin'e silah ihracatı 19. yüzyılın 60'lı yıllarında başlamış olup, ilk olarak Alman tüccarlar tarafından kaçakçılık yoluyla gerçekleştirilmiştir. 1870'lerin sonlarında, "İmparatorluk Silah Fabrikası" olarak adlandırılan Alman Krupp şirketi, Qing hanedanının dış ticaret yetkililerinin dikkatini çekmiştir. Krupp şirketi, Çin'e temsilciler göndermiş ve onları satın aldıkları Krupp topunu kullanarak Shandong yerel deniz birliklerine eğitim vermiştir. Bu, Krupp ürünlerinin ve eğitmenlerinin resmi yollarla Çin'e ilk girişi olmuş ve Huai ve Xiang ordularının Krupp toplarla donatılmasını sağlamış, topçu birlikleri kurmuştur. 1880'lerin sonlarına gelindiğinde, Port Arthur'da 42 Krupp topu bulunmaktadır, Dalian Körfezi'nde 26 top ve Weihaiwei'de tüm topçu birlikleri Krupp toplarıyla donatılmıştır; ayrıca, Beiyang Filosu'nun ana gemileri 2 ile 8 arasında Krupp top ile donatılmıştır. Savaşçı hareketinin yükselişi ve özellikle Çin'in modern ordularının kurulmasıyla birlikte, Qing hükümeti büyük ölçekli yurt dışı silah alımları gerçekleştirmiştir. Alman Krupp şirketi, Qing hükümetinin ana silah tedarikçilerinden biri haline gelmiştir. Krupp şirketinin Qing askeri satın alımlarına katılması, Çin'in savunma inşasını birçok Krupp unsuruyla bütünleştirmiş ve Çin'in askeri modernleşmesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur (Zhang, 2012).

Qing hükümetinin ilk askeri alımları başlangıçta karışıktır ve temel olarak yabancı diplomatların önerilerine dayanmıştır, bu da Huai ve Xiang ordularının ilk silah donanımının farklı olmasına ve bakımının zor olmasına neden olmuştur. İngiliz Robert Hart gibi kişilerin önerisiyle, birçok İngiliz yapımı silah ve gemi gelmiştir. Ancak bu ekipmanlar büyük maliyetli, teknik olarak geride kalmış ve fiyat-performansının oranı düşük olduğu gözlenmiştir. O dönemde gelişmiş bir kapitalist ülke olarak Almanya'nın askeri endüstrisi ve silah ekipmanı teknolojisinin yüksek kalitesi ile Almanların vazifelerine sadakati gibi faktörler olumlu bir izlenim bırakmıştır. 1870'lerin sonlarından itibaren, Almanya giderek İngiltere'nin yerini alarak Qing hükümetinin ana alıcısı haline gelmiş, özellikle Alman Krupp şirketinin topçuları, Qing hükümetinin büyük miktarda satın almasını sağlamıştır. 1870'lerden itibaren, Krupp ürünlerinin Çin'deki satışları arttıkça, birçok yabancı firma ve şirket Krupp ürünlerinin aracılık ve temsilciliğini yapmak için rekabet etmeye başlamıştır. Alman silah tüccarı Mandl, Taylors ve Co.'da görev yapmış ve Krupp ürünlerini tanıtmıştır. 1889 yılında, Mandl, Krupp şirketinin Çin'deki 20 yıllık en büyük işlemi olan 5.5 milyon mark değerindeki silah ekipmanını sağlamıştır, bunun 430.000 markı Çinli yetkililere rüşvet olarak verilmiştir. Bu ekipmanlar, Port Arthur ve Weihaiwei'deki Beiyang Filosu'nun temelini oluşturmuştur (Zhang, 2012).

Qing hükümeti, dış ülkelerdeki elçilerinin her biri uzun süre kaldığı ve her bir ülkeyi bildiği için, dış ülkelerden silah alımı yapma yetkisi vermiştir. Bu bağlamda, Almanya'nın Pekin Büyükelçileri Li Fengbao, Xu Jingcheng ve Hong Jun'un, Krupp topu satın alımında önemli rolleri olmuştur. Li Fengbao, Çin'in Berlin Büyükelçisi olarak atandığından önce, birkaç Krupp topu kitabını çevirmiştir. Almanya'ya yaptığı ziyaretler sırasında, birçok kez inceleme yapmış ve Fuzhou Tersanesi'nde "Dingyuan", "Zhenyuan", "Ji Yuan" gibi ana savaş gemileri için büyük kalibreli Krupp deniz topları sipariş etmiştir, bu da Beiyang Filosu'nun ana kuvvetini oluşturmuştur. Çin'in Berlin Büyükelçisi olarak en uzun süre görev yapan Xu Jingcheng, deniz silahlarının tamamının Krupp ürünleri kullanılması gerektiği teklifini ilk öne sürmüş ve bu öneri o dönemdeki gemi silahı alımlarını derinlemesine etkilemiştir, silah alımının Krupp'tan yapılması Çin'in çeşitli eyalet valilerinin fikir birliğine vardığı bir konu haline gelmiştir. Savaşçı hareketin son aşamasında, bazı okullar ve gemilerin işe aldığı Alman Krupp şirketi teknisyenleri, Xu Jingcheng'in tavsiyelerinden gelmektedir. Ayrıca, 1887'den 1891'e kadar Çin'in Berlin Büyükelçisi olan Hong Jun, Çin'e satılan tüm Krupp ürünlerinin kabul haklarını sıkıca kontrol etmiştir (Zhang, 2012).

Almanya'nın Çin'e silah ihracatı ve etkisinin teşvik edilmesi Huai ordusu ve Krupp topçuları arasındaki ilişki hakkında iki belirleyici olaya değinmek gerekir. 1877 yılında, Li Hongzhang, Huai ordusunun 114 Krupp topunu 19 topçu kampına bölmeyi ve bağımsız bir topçu kampı yapmayı önermiştir. 1880 yılının ilkbaharında, Li Hongzhang, Alman Krupp şirketinin Çin'e tam temsilci Karl Manshausen'e, Huai ordusunun bundan sonra yalnızca Krupp toplarını kullanacağına söz vermiştir. Topçu konumunun yükseltilmesi ve topçu ekipman markasının standartlaştırılması, savaş gücünü artırmaya kesinlikle katkıda bulunmuştur. Li Hongzhang'ın özenle yönettiği Port Arthur, Dalian ve Weihaiwei kıyı bataryaları ile Beiyang Filosu'nun örneklerine bakıldığında, 1880'lerin sonlarına gelindiğinde, Port Arthur'da 10 batarya inşa edilmiş ve 63 top bulunmaktadır, bunların 42'si Krupp toplarıdır; Dalian Körfezi'nde 6 batarya inşa edilmiş ve 38 top bulunmaktadır, bunların 26'sı Krupp toplarıdır; Weihaiwei'de 15 batarya inşa edilmiş ve tamamı Krupp toplarıyla donatılmıştır. Açıkça görülmektedir ki Krupp topları, 19. yüzyılın sonlarında Qing hükümetinin kıyı savunmasının ana savaş silahı haline gelmiştir. Beiyang Filosu'nun ana gemileri de 2 ila 8 arasında Krupp top ile donatılmıştır (Zhang, 2012).

1890'lardan 1911'e kadar Almanlar, Çin'e 25 ila 30 milyon mark değerinde silah satmıştır. Dahası, Alman firmaları 1909-1911 yılları arasında Çin'e yapılan yabancı silah siparişlerinin %65'ini sağlamışlardır. Bu silahlar, Almanya'nın Çin'e yapılan tüm ihracatının %5'ini oluşturmaktadır. 1912'nin ortalarından 1914'ün ortalarına kadar, Çin silahlarının %91'ini Prusya depolarından, toplamda 260.000 Mauser (model 1888) olarak ithal etmiştir (Grant, 2007:191).

Sonuç olarak, Çin'deki silah ticaretinde, Krupp'un silahları genellikle Qing hükümetinin ilk tercihi olmuştur. Almanya, hiç şüphesiz büyük kar elden etmiş, çünkü Qing hükümeti, askeri harcamaların oldukça zor olduğu durumlarda bile Alman silah alımı için büyük miktarlarda kaynak ayırmıştır. Almanya'nın silahları, Qing ordusunun donatımında büyük ölçüde kullanılmıştır; Qing ordusunun en elit birimleri ve en önemli savunma yapıları neredeyse tamamen Alman tarzına dönüşmüştür.

2.4. Mançu Qing Hanedanı'nın Askeri Sanayisinin Gelişiminde Alman Silahlarının Rolünün İncelenmesi.

Almanların Krupp topları, Çin'in savunma gücünü artırmak için tartışmasız bir rol oynamıştır. Birçok ithal topun yanı sıra, reformcu memurlar Alman danışmanları işe almak ve Krupp üretim teknolojisini getirmek için aktif bir şekilde çalışmıştır, Jiangnan Tersanesi ve Hubei Silah Fabrikası, Krupp toplarını taklit etme yeteneğine sahip hale gelmiştir. Krupp toplarının yerli üretimi, Çin'in modern askeri endüstri gelişiminde kilometre taşlarından biri olmuştur. Öte yandan, Krupp topların Çin'in silah piyasasında sağlam yer edinmesi, aynı zamanda Almanya'nın Çin'e sızmasını ve etkisini de artırmıştır. Birçok Alman öğretmenin Çin askeri okullarına girmesi, birçok Krupp topçu kitabının Çince'ye çevrilmesi, birçok öğrencinin Almanya'ya eğitim için gitmesi, birçok silah işçisinin Krupp

şirketini ziyaret etmesi ve incelenmesi, Çin'in askeri eğitimini modernleştirme ve özellikle geç Qing askeri reformu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur, Qing hükümetinin askeri reform felsefesinin İngiliz ve Fransızları desteklemekten Alman ve Japonları taklit etmeye dönüşümünü sağlamıştır. Krupp toplarının tanıtılma süreci, Çinlilerin dünya hakkındaki bilgilerinin giderek derinleştiği bir süreçtir. En azından, Krupp toplarının sahil bataryalarına yoğun bir şekilde yerleştirilmesi, Çinlilerin geleneksel içe dönük savunma anlayışını değiştirdiğini ve deniz hakimiyeti farkındalığının giderek arttığını göstermektedir (Zhang, 2012).

Öte yandan, Qing hükümeti askeri sanayisini geliştirmek üzere, Avrupa'ya tecrübe edinme üzere uzman göndermeyi de ihmal etmemiştir. Qing Hanedanı'nın son döneminde, bir grup teknik ve askeri uzman, Li Hongzhang'ın gönderisiyle Krupp'a giderek top yapım tekniklerini öğrenmeye devam etmiştir. 1875 yılında, Li Hongzhang, Jinling Makine Şirketi üyesi olan Wang Chengrong'u İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Krupp fabrikalarını incelemek üzere göndermiştir ve bu, Qing Hanedanı'nın Krupp fabrikalarına teknik personel gönderdiği ilk olaydır. Jinling Makine Şirketi kısa süre sonra Krupp'un küçük toplarını denemeye başlamış ve bu, Krupp fabrikalarını incelemek için gönderilen teknik personelle doğrudan ilişkilidir. Bu noktada, Krupp'un top yapım tekniklerini öğrenmek, Fuzhou Deniz Koleji'nin denizcilik öğrencilerini Krupp'a gönderme planıyla ilgili olabilir. Denizcilik öğrencilerinin gönderilmesinde, başlangıçta İngiltere ve Fransa'ya gönderilmiş olmalarına rağmen, Krupp fabrikalarını ziyaret etmek ve incelemek de giderek önem kazanmıştır. İkinci nesil denizcilik öğrencilerinden 10'u 1882'de Avrupa'ya gitmiştir; bu öğrencilerden Li Fangrong, Fransa'da silahlar üzerine uzmanlaşmış ve ayrıca Almanya'da topçuluk öğrenimi görmüştür. Li, ülkesine döndükten sonra, ustalığı nedeniyle dönemin Denizcilik Bakanı Pei Yinsen'in top dökümhanelerini kurma planlarına dahil edilmiştir (Liu, 2001). Özetle, Qing Hanedanı'nın son döneminde, Almanya'da eğitim alan askeri ve silah sanayi personeli, Krupp Şirketi ile geniş çapta ilişkilere sahipti. Askeri okullarda ve askeri kamplarda askeri eğitim aldıkları gibi, Krupp fabrikalarında da üretim tekniklerini öğrenmişlerdir. Ülkelerine döndükten sonra, askeri eğitim ve silah sanayisinde rol oynamışlar ve Çin'in askeri modernizasyonunu teşvik etmişlerdir.

3. Almanya'nın Her İki Ülkede İzlediği Strateji ve Etki üzerinde Karşılaştırmalı Analiz

Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı'na silah satışı konusundaki stratejilerinde benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır.

Benzerlikler:

1. Diplomatik yaklaşım: Hem Osmanlı İmparatorluğu'nda hem de Qing Hanedanı'nda, Almanya diplomatik kanalları kullanarak silah satışı için uygun ortamlar oluşturmuştur. Almanya, üst düzey yetkililerle yakın ilişkiler kurarak ve diplomatik ataklar yaparak silah satışını teşvik etmiştir.
2. Askeri uzmanların görevlendirilmesi: Her iki durumda da, Almanya askeri uzmanlarını Osmanlı ve Qing ordularının eğitiminde görevlendirmiştir. Bu uzmanlar, silah satışı için uygun bir zemin oluşturmak amacıyla silah şirketlerinin temsilcileri olarak da işlev görmüşlerdir.
3. Finansal destek: Her iki durumda da, Almanya silah satışını desteklemek için finansal yardım sağlamıştır. Deutsche Bank gibi Alman bankaları, silah satışı için krediler sağlayarak bu süreci desteklemiştir.

Farklılıklar:

1. Pazarlama stratejileri: Osmanlı İmparatorluğu'nda, Almanya'nın silah satışını teşvik etmek için hediyeler verme ve özel ağırlamalar düzenleme gibi pazarlama stratejileri kullanmıştır. Bununla birlikte, Qing Hanedanı'nda daha fazla rüşvet, diplomatik baskı ve müzakere yoluyla satışları teşvik etmiştir.

2. Finansal yapı: Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik silah satışlarında, Almanya daha belirgin bir şekilde finansal destek sağlamıştır. Bu, Deutsche Bank gibi finansal kurumların büyük krediler sağlamasıyla görülmüştür. Qing Hanedanı'nda ise finansal destek daha az belirgindir ve daha çok ticaret kanalları aracılığıyla sağlanmıştır.
3. Askeri reformlarla ilişkisi: Qing Hanedanı'nda, Alman askeri uzmanlarının görevlendirilmesi ve silah satışı, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadar geniş kapsamlı askeri reformlarla ilişkilendirilmemiştir. Qing Hanedanı'nda, Alman askeri uzmanlarının görevlendirilmesi ve silah satışı, daha çok belirli silah alımlarını desteklemek ve modernleşme çabalarını güçlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı'na silah sağlama sürecindeki katkıları oldukça çeşitlidir ve her iki ülkenin askeri sanayisinin gelişimine önemli ölçüde etki etmiştir.

1. Teknolojik Transfer ve Eğitim: Alman firmalar, sadece silah satışı yapmakla kalmamış, aynı zamanda teknik destek sağlamış ve eğitim imkanları sunarak Osmanlı ve Qing yönetimlerinin askeri personelinin yeteneklerini artırmışlardır. Alman uzmanlar, özellikle silah üretim teknikleri konusunda eğitim vermiş ve yerel personelin bilgi ve becerisini artırmışlardır.
2. Ortak Askeri Projeler ve Yatırımlar: Alman firmalar, Osmanlı ve Qing hükümetleriyle stratejik ortaklıklar kurarak ortak askeri projeler geliştirmiş ve savunma sanayisinde ortak yatırımlar yapmışlardır. Bu projeler, askeri tesislerin inşası, modernizasyonu ve ortak askeri fabrikaların kurulması gibi alanlarda gerçekleşmiştir.
3. Teknolojik Destek: Alman firmalar, özel alanlarda da teknik destek sağlamışlardır. Örneğin, dumansız barut üretimi gibi özel alanlarda Osmanlı ve Qing hükümetlerine destek olmuşlardır. Bu tür işbirlikleri sayesinde, yerel askeri sanayi kapasiteleri artırılmış ve kendi üretimlerini güçlendirmişlerdir.
4. Silah Satışı ve Ticaret: Alman firmalar, Osmanlı ve Qing İmparatorluklarına silah satışı yapmış ve bu süreçte ticari ilişkileri geliştirmişlerdir. Bu satışlar sırasında, teknolojik bilgi ve deneyim de transfer edilmiş ve yerel askeri sanayinin gelişimine katkı sağlanmıştır.

Özetle, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Qing Hanedanı'na silah satışı ve teknoloji transferi, her iki ülkenin askeri sanayisinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu süreçte, teknolojik bilgi ve deneyimin paylaşılması, ortak projelerin geliştirilmesi ve ticari ilişkilerin güçlenmesi gibi faktörler etkili olmuştur. 19. yüzyıl boyunca, Almanya'nın silah ticareti önemli bir dış politika ve ekonomi aracı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu ve Qing İmparatorluğu gibi güçlü imparatorluklar, Almanya'dan silah satın alması, her iki imparatorluğun da askeri güçlerini modernize etmelerine ve savunma kapasitelerini artırmalarına yardımcı olmuştur. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Qing İmparatorluğu'nun ulusal güvenliklerini sağlama çabalarına katkıda bulunmuştur. Ancak, silahların kullanımı sadece savunma amaçlı olmamış; yerel çatışmaların ve isyanların bastırılmasında da kullanılmış, bu da iç istikrarsızlıkları artırarak toplumsal huzursuzluğa neden olmuştur. Çin'de, Qing İmparatorluğu'nun Alman silahlarını kullanması, iç istikrarsızlıkla mücadele etme çabalarını desteklemiştir. Ancak, bu durum, geleneksel güç dengelerini sarsarak ve Batı'nın teknolojik üstünlüğünü vurgulayarak, toplumsal ve siyasi değişimlere neden olmuştur. Aynı zamanda, Almanya'nın Qing İmparatorluğu'na silah satışı, diğer Batılı güçlerle rekabetin bir yansıması olarak değerlendirilebilir ve Çin'deki Batı etkisinin artmasına katkıda bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu açısından, Alman silahlarının kullanımı, İmparatorluğun dış güçlerle olan ilişkilerini ve dengelerini şekillendirmiştir. Ancak, silahların kullanımı, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işleyişine ve toplumsal yapısına da zarar vermiş ve zaten azalmış olan güçlü merkezi otoriteyi daha da zayıflatmıştır. Almanya'nın silah ticareti politikası, hem Çin hem de Osmanlı İmparatorluğu için önemli sonuçlara yol açmakla beraber, bu ticaretin etkileri, sadece askeri alanla sınırlı kalmamış, aynı zamanda siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimlere de yol açmıştır. Ancak, Almanya'nın 19.

yüzyılda büyük imparatorluklarla silah ticareti silah ticareti, günümüz diplomasi tarihi araştırmalarında yeteri kadar araştırılmamış tartışmalı bir konu olarak kalmıştır. Bu nedenle askeri ve jeo-stratejik sonuçlarının yanında, bu silah ticaretinin beraberinde getirdiği sosyal ve ekonomik değişim ve dđnüřümler daha fazla araştırma gerektirmektedir.

4. Sonuç

Almanya'nın 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı'na silah satışı, dönemin siyasi ve askeri dinamiklerinde önemli etkilere sahiptir. Alman silah diplomasisinin bu iki ülkeye olan etkilerindeki olumlu ve olumsuz, benzer ve farklı yönlerin analiz edilmesinin konuyu daha iyi anlamamızı sağlayacağını ve her iki imparatorluğun da askeri gücü ve silah sanayisi üzerindeki etkilerine ışık tutacağını söylemek mümkündür.

Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı'na yönelik silah ticareti ve etkisi, her iki ülkenin askeri, ekonomik ve siyasi yapısını etkilediği aşıkârdır. Ancak, bu etkinin olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilmesi, dönemin şartlarına ve her ülkenin kendi çıkarlarına bağlı olarak değerşebilir. İlk olarak, Almanya'nın bu silah ticareti sayesinde elde ettiği kazançlar göz önüne alınmalıdır. Almanya, Osmanlı İmparatorluğu ve Qing Hanedanı'na yaptığı silah satışlarıyla büyük bir ekonomik gelir elde etmiştir. Bu ticaret, Alman silah endüstrisinin büyümesine katkı sağlamış ve Almanya'nın ekonomik gücünü artırmıştır. Ayrıca, Almanya'nın Osmanlı ve Qing yönetimleriyle olan ticari ilişkileri, Almanya'nın uluslararası alanda etkinliğini ve siyasi nüfuzunu artırmıştır. Ancak, bu ticaretin olumsuz etkileri de vardır. Öncelikle, Osmanlı İmparatorluğu ve Qing Hanedanı gibi zayıf ve modernleşme çabası içinde olan devletlerin Almanya'ya olan bağımlılığı artırmıştır. Bu durum, söz konusu devletlerin kendi savunma sanayilerini geliştirme çabalarını engellemiş ve dışa bağımlılıklarını artırmıştır. Ayrıca, Osmanlı ve Qing yönetimlerinin Almanya'ya olan mali bağımlılığı, ekonomik zorluklar yaşamalarına ve iç sorunlarla mücadele etmelerini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, Almanya'nın Osmanlı ve Qing yönetimlerine sağladığı silahlar, yerel halklar arasında olumsuz bir etki yaratmış olabilir. Bu silahlar, iç isyanları bastırmak ve halkı kontrol altında tutmak için kullanılmış olabilir, bu da halkın acı çekmesine ve huzursuzluğun artmasına neden olmuş olabilir.

Bunun dışında, Almanya'nın hem Osmanlı İmparatorluğu'na hem de Mançu Qing Hanedanı'na yönelik silah satışı ve teknoloji transferi, her iki ülkenin askeri modernizasyon süreçlerinde önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Her iki durumda da, Almanya'nın benzer ve farklı stratejileri, tarihsel ve kültürel koşulların yanı sıra her iki ülkenin askeri ihtiyaçlarına ve politikalarına göre şekillenmiştir. Öncelikle, diplomatik yaklaşımın benzerlikleri üzerinde durulabilir. Hem Osmanlı İmparatorluğu'nda hem de Qing Hanedanı'nda, Almanya diplomatik ilişkileri kullanarak silah satışı için gerekli zeminleri oluşturmuştur. Üst düzey yetkililerle yakın ilişkiler kurarak ve diplomatik baskılar yaparak silah satışını teşvik etmişlerdir. Ayrıca, her iki durumda da Alman askeri uzmanlarının görevlendirilmesi ve teknik destek sağlanması gibi stratejiler benzerlik göstermektedir. Bu uzmanlar, yerel askeri personelin yeteneklerini artırmak ve silahların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla görevlendirilmiştir. Ancak, farklılık gösteren noktalar da mevcuttur. Örneğin, pazarlama stratejileri farklılık göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, Almanya hediyeler verme ve özel ağırlamalar düzenleme gibi pazarlama stratejileri kullanırken, Qing Hanedanı'nda daha fazla rüşvet, diplomatik baskı ve müzakere yoluyla satışları teşvik etmiştir. Finansal yapı da farklılık göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Almanya daha belirgin bir şekilde finansal destek sağlamışken, Qing Hanedanı'nda finansal destek daha az belirgindir ve daha çok ticaret kanalları aracılığıyla sağlanmıştır.

Sonuç olarak, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Qing Hanedanı'na yönelik silah satışı ve teknoloji transferi, her iki ülkenin askeri modernizasyonunda önemli bir etkiye sahiptir. Benzerlikler ve farklılıklar, her iki durumun da özđün koşullarına ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Ancak, her iki durumda da Almanya'nın sağladığı teknolojik bilgi, askeri eğitim ve finansal destek, yerel askeri

sanayilerin güçlenmesine ve modernizasyonuna katkı sağlamıştır. Bu süreçler, Osmanlı ve Qing İmparatorluklarının askeri kapasitelerini güçlendirerek, uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerini etkilemiştir. Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Mançu Qing Hanedanı'na silah satışı ve ticareti, karmaşık sonuçlara yol açmıştır. Ekonomik kazançlar sağlanmış olsa da, bu ticaretin uzun vadeli etkileri, her iki ülkenin de kendi iç sorunlarıyla mücadele etmesini zorlaştırmış olabilir. Ayrıca, bu ticaretin toplumlar arasında huzursuzluk ve çatışmaya yol açmış olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

- Ahmad, F. (1993). *The Making of Modern Turkey*, Routledge, London and New York
- Aydın, A. ve Zorlu, T. (2015). Transfer of German Military know-how and technology to the Ottoman Military factories at the beginning of the first world war, *BELLETTEN*, 79, 285.
- Başol, S. ve Şahin, V. (2022). Siyaset ve ticaretin gölgesinde Osmanlı Devleti'nde silah ithalatı örneği: Alman mavzer fabrikasından Osmanlı merkez silahhanesine gönderilen silah ve mühimmatlar (1888-1904), *Mavi Atlas*, 10(1), 291-309.
- Beşirli, M. (2004). II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman silahları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 121-139.
- Beydilli, K. (1979). II. Abdülhamit devrinde gelen ilk Alman Askeri heyeti hakkında. *İÜ Tarih Dergisi*, 32, 481-494.
- Beydilli, K. (1983). Colmar Von Der Goltz Paşa'nın gelişine kadar Prusya-Alman- Osmanlı siyasi ve askeri münasebetlerine kısa bir bakış. *20'nci Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi* içinde, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul
- Cai, E., 蔡尔康 ve Lin Lezhi林乐知(1982). 李鸿章历聘欧美记(Li Hongzhang'ın Avrupa ve Amerika'yı ziyaret ettiği seyahatler hakkında), 长沙, 湖南人民出版社
- Chang, K. 張肯銘(2011). 從認識到認同:晚清中國朝野對德國軍事能力的認知(1861-1890)(Anlamaktan Kabul Etme: Qing Hanedanı döneminde Çin halkının Almanya'nın askeri yeteneklerine yönelik algısı). Erişim adresi: <http://rportal.lib.ntnu.edu.tw/items/acbb3ced-ebe8-4fdc-b39a-88c7e00bc080>
- Davison, Roderic H.(1963). *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*, Princeton University Press,
- Davison, Roderic H.(1990) *Essays in Ottoman and Turkish History 1774-1923: the Impact of the West*, University Of Texas Press, Austin.
- Durgun, B. (2017). Turkish-German Military Relations and the Balkan Wars. *Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1(1), 217-238.
- Ergün, M. (Mart 1990). Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6, 17.
- Guo,W.郭卫东(2019), 传统与创制:19世纪后期中国的洋务运动(Gelenek ve Yenilik:19. Yüzyıl Sonu Çin'in Batılılaşma Hareketi) Erişim adresi: https://www.aisf.or.jp/sgra/wp-content/uploads/2019/05/Format_A%EF%BC%BB%EF%BC%BDKokushi4_Fullpaper_GuoWeidong%E9%83%AD%E8%A1%9B%E6%9D%B1.pdf
- Grant, J. A. (2007). *Rulers, guns, and money: The global arms trade in the age of imperialisms*. Havard University Press.
- Grüßhaber, G. (2018). *The 'German Spirit in the Ottoman and Turkish Army, 1908- 1938*, De Gruyter.

- Hale, W. (2013). *Turkish Foreign Policy since 1774*, 3rd edition, Routledge
- Hanioglu, M. Ş. (2008). *A Brief History of the late Ottoman Empire*, Princeton University Press,
- Illich, N. S. (2007), *German Imperialism in the Ottoman Empire: A comparative study*, (unpublished PhD dissertation), Texas A&M University
- Jie, L. (2021), *Li Hongzhang und Krupp: Die militärliche Zusammenarbeit und die Modernisierung Chinas*, Rheinischen, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn, 2021. Erişim adresi: <https://bonndoc.ulb.uni-bonn.de/xmlui/handle/20.500.11811/9402>
- Karakoç, E. ve Mete, A. S. (2020), The Effects of the Firearm Purchasings on the Ottoman Fianacial Structure during the military Modernization (1853-1908). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 49, 293-312.
- Lin, C. 林彙 ve Li Nan李楠 (2014), 近代太平天国战争对经济发展的长期影响(Modern dönemde Taiping İsyanı'nın ekonomik gelişme üzerindeki uzun vadeli etkileri), 经济资料译丛 (Journal of Translation from Foreign Literature of Economy), No.2
- Liu, X. 刘晓琴(2001). 德国克虏伯与中国近代军事教育(Almanya Krupp Firması ile Çin'in Modern Askeri Eğitimi), 天津师范大学学报, 社科版, No. 3. Erişim adresi: <http://www.qinghistory.cn/qsyj/ztyj/zwx/2006-04-13/25582.shtml>
- Mete, A. S. (2019). *Ateşli silah teknolojisindeki gelişmelerin osmanlı kara ordusu'na etkileri* (1826 – 1914). [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Miller, G. (1997). *Straits: British policy towards the Ottoman Empire and the Origins of the Dardanelles Campaign*. University of Hull Press.
- Palmer, A. (1994). *The Decline and the Fall of the Ottoman Empire*, Barnes and Noble Books.
- Ortaylı, İ. (1981). *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu* Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ortaylı, İ. (1987). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı* (2. Bası) Hil Yayın.
- Owen, R. (2009). *The Middle East in the World Economy 1800-1914*, I.A Tauris.
- Önsoy, R. (1988) Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Subayları ve Alman Silah Sanayinin Çıkarı (1871-1914). IX. *Türk Tarih Kongresi (Ankara 21-25 Eylül 1981)* içinde (ss. 1207-1213). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özgüldür, Y. (1993). Yüzbaşı Helmut Von Moltke'den Müşir Liman Von Sanders'e Osmanlı Ordusunda Alman Askeri Heyetleri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 4(4). 297-307. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000329
- Rathmann, L. (2001). *Alman emperyalizminin Türkiye'ye girişi*. (R. Zarakolu Çev.), Belge Uluslararası Yayıncılık. 3ncü baskı.
- Reyhan, C. (2005). Türk-Alman ilişkilerinin tarihsel arka planı (1878-1914). *Bellekten* 69, 217-266.
- Sabancı, Z. (2016). *Osmanlı askeri teknolojisi ve silahlan politikası* (1870-1918), [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Sander, O. (1987). *Anka'nın yükselişi ve düşüşü: Osmanlı diplomasi tarihi üzerine bir deneme*, İmge Kitapevi.
- Saydam, A. (2019). Osmanlı Harbiye'sinde siyasi muhalefet (II. Abdülhamid Dönemi). *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-35. doi: 10.31679/adamakademi.543580.

- Shaw, S. J. & Shaw, E. Kural (1977). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey Volume II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*, Cambridge University Press.
- Stoecker, H. (1958). *Deutschland und China im 19. Jahrhundert: das Eindringen des deutschen Kapitalismus*, Rütten & Loening.
- Şakir, Z. (1956). *Büyük Türk İnkılâbı*, Cilt: I, 3'üncü Sultan Selim Devri'nden (Yeni Osmanlılar)a Kadar Büyük Türk İnkılâbı. İstanbul: Çeltüt Matbaası.
- Teng, D. 滕德永(2013).清末新政期间列强对中国军火市场的争夺(Qing Hanedanı'nın Son Döneminde Yabancı Güçlerin Çin'in Silah Pazarındaki Rekabeti),《军事历史研究》No.1, Erişim Adresi: http://iqh.ruc.edu.cn/qdzwgxyj/zwgx_yjqy/my/649b88657b2a4808b169bae8ded50492.htm
- Trumpter, U. (1996). Germany and the End of the Ottoman Empire, *The Great Powers and The End of the Ottoman Empire* (Marin Kent edited.), 2nd edition. Routledge.
- Türk, F. (2020). Die deutsch-türkischen Beziehungen im militärischen Bereich unter besonderer Berücksichtigung des Waffenhandels zwischen 1860 und 1945, *300 Jahre deutsch-türkische Freundschaft Stand und Perspektiven* (Erol Esen / Fahri Türk / Franziska Trepke (Hrsg.) Peter Lang, Berlin.
- Wallach, J. L.(1985). *Bir askeri yardımın anatomisi*. (F. Çelölcer Çev.) 2nci.Baskı, Ankara, Genelkurmay Basımevi.
- Yasamee, F.A.K. (2011). *Ottoman diplomacy:Abdülhamid II and the great powers 1878-1888*, Gorgias Papers.
- Yorulmaz, N. (2018). *Büyük savaşın kara kutusu: II. Abdülhamid'den I. Dünya Savaşına Osmanlı silah pazarının perde arkası*. Kronik Kitap, 2nci baskı.
- Zhang, M. 张明 (2012). 晚清国防建设中的克虏伯元素(Qing Hanedanı son dönemi savunma inşasında Krupp Faktörü). Erişim adresi: http://www.csteelnews.com/special/602/604/201208/t20120809_71604.html
- Zhou, Q. 周琦 ve Li Kaisheng李开盛 (2011), 晚清湖湘文化中的外交思想(Geç Qing Hanedanı Hu-Xiang kültüründe dış politika düşüncesi),《国际政治研究》(季刊), No.3
- Zhou, J. 周建明 (2007). 李鸿章与中德军火贸易(Li Hongzhang ve Çin-Almanya silah ticareti), Wuhan University Journal (Humanity Sciences) Vol .60 .No.4
- Zürcher, E. J.(2004). *Turkey: A Modern history*, 3rd edition, I.B.Tauris.